

3. Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании // ФН. – 2001. – № 1. – С. 64-72.
4. Карасик В. И. О типах дискурса. /Языковая личность: институциональный и персональный дискурс: Сб. науч. тр. – Волгоград: Перемена, 2000.
5. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. – М., 1987.
6. Маслова В. А. Лингвокультурология. Учебное пособие. – М., 2001.
7. Снитко Т. Н. Предельные понятия в западной и восточной институциональный лингвокультурах. Пятигорск, 1999.

Ус Ю. М.

ФУНКЦИОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРИКМЕТНИКІВ-КОЛЬОРОПОЗНАЧЕНЬ У НІМЕЦЬКИХ НАРОДНИХ ПІСНЯХ ХІХ СТОЛІТТЯ ПРО КОХАННЯ

1. Вступні зауваги. Статтю присвячено розгляду прикметників на позначення кольору. Аналізовані лексеми дібрані з 84 німецьких народних пісень ХІХ століття про кохання.

Незважаючи на наявність праць, у яких порушується проблема семантичного аналізу кольоропозначень німецької мови та особливостей їхнього функціонування у художніх творах німецькомовних авторів ХХ ст. [5], [6], [7], можна стверджувати, що системне дослідження системи кольоропозначень у поетичних німецькомовних творах, датованих ХІХ ст., все ж відсутнє. Ці причини спонукали до розгляду лексики на позначення кольору на прикладі репрезентативного корпусу народних пісень.

Отже, до дослідницьких завдань у статті належить вивчення семантики та функціонування прикметників-кольоропозначень, визначення тенденцій розподілу та синтагматичних зв'язків аналізованих лексем у піснях ХІХ ст. про кохання.

2. Лексемний склад та частотність. У корпусі народних пісень ХІХ ст. про кохання зафіксовано 19 прикметників (115 прикладів) на позначення кольору. Вони репрезентують прості (кореневі) лексеми *blau*, *blond*, *braun*, *bunt*, *dunkel*, *gelb*, *grün*, *hell*, *licht*, *rot*, *schwarz*, *trübe*, *weiß*; складні прикметники *blutigrot*, *rosenrot*, *schwarzbraun*, *stockfinster*, а також суфіксальні слова на *-ig* (*rosig*), та *-en* (*golden*).

Сім лексем з корпусу народних пісень ХІХ ст. – *blau*, *braun*, *gelb*, *grün*, *rot*, *schwarz*, *weiß* – належать до основних кольорів; 6 прикметників (*dunkel*, *golden*, *hell*, *licht*, *stockfinster*, *trübe*) уживаються на позначення світла, блиску. Найширшу гаму репрезентують відтінки червоного кольору: *blutigrot*, *rosenrot*, *rosig*, в одному випадку ідеться про суміш коричневого з чорним (*schwarzbraun*). Прикметник *blond* передає винятково колір волосся людини, натомість *bunt* не пов'язане з конкретною колірною ознакою.

Серед основних кольоропозначень найбільш частотними виявляються *grün* (24)*, *rot* (18), *schwarz* (14) та *weiß* (12) (*Тут і надалі у круглих дужках зазначено кількість прикладів, якщо їх більше ніж один). Окрім того, палітру червоного доповнюють поодинокі випадки уживання складних прикметників *blutigrot*, *rosenrot*. Прикметники *braun* (3), *blau* (2), *gelb* позначають колір предметів, що не відіграють значної ролі у досліджуваному жанрі пісень, на відміну від відтінку коричневого кольору *schwarzbraun* (14 слововживань). Слід також відзначити, що кольоропозначення *grau* у дослідницькому корпусі не експлікується взагалі.

Прикметники на позначення світла та темряви розподіляються за частотою уживання наступним чином: *hell* (8), *dunkel* (2), *golden* (2), *trübe* (2), *licht*, *stockfinster*. Статистична перевага в цій групі належить лексемі *hell*, синонімом до неї виступає *licht*, а антонімами – *dunkel*, *trübe*, *stockfinster*.

Кольоропозначення *bunt* у піснях про кохання має 7 експлікацій, проте *blond* зафіксовано одноразово.

3. Особливості функціонування

3.1. Як зазначено вище, для пісень про кохання досліджуваного періоду властиві 7 основних прикметників-кольоропозначень.

3.1.1. Найбільшу питому вагу в корпусі має прикметник *grün*. Він виявляє найтісніший зв'язок з підкласом «флора», а саме: *Au*, *Aste*, *Baum*, *Bäumlein*, *Eiche*, *Gras*, *Klee*, *Kraut*, *Tal*, *Wald*, *Wasen*: словосполучення *grüner Wald* трапляється тричі; *grüner Klee* – 2 рази. Інші слова-модифікатори зафіксовані у поодиноких випадках.

В одній з пісень *grüner Wald* 'зелений ліс' – місце випадкової зустрічі з гарною дівчиною, напр.: *Ich reut mir aus kurtzweilz für einen grünen wald, was begegnet mir in der awe, eine wunderschöne jungfrawe...* [1, с. 338].

Окрім того, ліс – це природне середовище тварин та птахів. Так, у збірці народних пісень «*Kuckucks Liebesleben*» [1, с. 413-416], *grün* представлено у двох варіантах однієї пісні: у першому з них, написаному стандартною мовою, *grün* наведено тричі у поєднанні з іменниками *Au* (*Den Winter bin ich in dem Wald, den Sommer auf grüner Auen*), *Tal* та *Wasen* (*Wenn meine Schäfflein auf der Heid' in grünen Tälern grasen, so hab'ich meine Lust und Freud', setz' mich auf grünen Wasen*).

Інший варіант цієї пісні має діалектальне забарвлення (вона записана у містечку Бад Кляйнкірхгайм (Корінтія, Австрія)). В цьому варіанті замість *Au*, *Tal*, *Wasen*, що трапляються у першому з них, двічі уживається лише *grüner Wald*, проте *Au* трапляється як іменник без означення: *In Wintr g'fällt mi's in greanen Wold, in Sommer auf die Auen... und balz wohl in den greanen Wald...* [1, с. 416].

У піснях про кохання прикметник *grün* стає означенням до лексем з підкласу «людина». Зі збірки «*Blumen und Farben*» дібрана пісня, в якій оспівуються чотири професії (види діяльності) (*Jäger*, *Schornsteinfeger*, *Bäcker*, *Lumpensammler*) та чотири кольори (*grün*, *schwarz*, *weiß*, *bunt*), що асоціюються з ними. У першій строфі 7 разів повторюється лексема *grün*, що має відношення до іменника *Kleider* та займенника *alles*. Контекстуально ці модифікатори належать назви чоловіка за професією – *Jäger*. Зелений колір як символ природи та, відповідно, парубка-мисливця, приваблює у всіх його проявах дівчину: *Grün, grün, grün sind alle meine Kleider, / grün, grün, grün ist alles was ich hab' / Darum lieb' ich alles, was so grün ist, / weil mein Schatz, ein Jäger, Jäger ist* [1, с. 367]. Значущість кольоропозначення *grün* підкреслено на стилістичному рівні: позитивний ефект досягається завдяки контактному повтору *grün* і анафорі за участю аналізованого прикметника. Займенник *alles* виконує роль гіперболи з метою підсилення виразу прихильності як до кольору, так і до коханого.

3.1.2. Питома вага прикметника *rot* та його відтінків *blutigrot*, *rosenrot*, *rosig* у піснях про кохання

XIX століття практично така, як у *grün*. Найбільш тісний семантичний зв'язок *rot* має з підкласами «флора» та «людина». Хоча «флора» представлена всього двома рослинами (*Rose, Apfel*), поєднання червоного з лексемами на позначення троянди (*Rose, Röslein, Rosenblümlein*) відзначено найбільшою кількістю прикладів (9 слововживань), напр.: *...und brichst die roten Rosen <...> wenn's schneiet rote Rosen* [1, с. 395]. Одноразово означенням до *Rose* стає відтінковий прикметник *blutigrot* 'червоний, немов кров'.

Отримані результати співпадають з лексикографічними даними: кольоропозначення *rot* у німецькій мові традиційно асоціюється із трояндами, а якщо йдеться про яблуко (*Apfel*), то воно найчастіше також має червоний колір [3, с. 1215].

Стосовно лексичної сполучуваності прикметника *rot* звертає на себе увагу той факт, що іменники з підкласу «людина» йменують винятково дівчину та можуть бути розподілені на такі групи: «обличчя» (*Mund* (2), *Wangen* (2), *Backen*) та «одяг» (*Rock*).

Червоні уста відіграють важливу роль у зображенні коханої дівчини: *Dreh dich rum, dreh dich rum, Hertztausender Schatz, mit deinem roten Mund* [1, с. 446]. Або *Beut mir her deinen rohten Mund, Röslein auff der Heyden, ein küß gib mir auß hertzen grund...* [1, с. 399]. В останньому прикладі кохана традиційно порівнюється з трояндою. Ще більшу схожість до цієї квітки надає дівчині її червона спідниця: *Sie gleicht wol einem Rosenstock, / sie tregt auch einen rohten Rock...* [1, с. 398].

Тісний зв'язок с трояндою також демонструє лексема *rosig* 'наближений до троянди', що уживається на позначення кольору людського тіла, одягу, ранкової та вечірньої зорі. У переносному значенні *rosig* – колір вроди, молодості, кохання, радості, фантазії [3, с. 1229]. В аналізованих піснях прикметник *rosig* експлікується у словосполученні *rosiger Mund* і стає синонімом до основного кольоропозначення *rot*.

Червоні щоки (*rote Wangen, Backen*) – ще одна ознака жіночої вроди, напр.: *Sie hat zwei rote Wängelein, sind röter als der Wein...* [2, с. 81]. У наведеному прикладі *Wängelein* 'щоки' порівнюються з вином: порівняльний ступінь прикметника *rot* (*röter*) свідчить, що щоки більш червоні ніж вино, але це означає, що вино також червоне.

Лексема *rosenrot* у лексикографічних джерелах має значення 'червоний, як троянда', передає забарвлення троянд та інших квітів, фруктів, особливо яблук. Вона позначає також колір обличчя, яке може набувати його через радість або сором. Окрім того, *rosenrot* вважається кольором здоров'я [3, с. 1215].

У піснях про кохання прикметник *rosenrot* виконує роль епітета до іменника *Tröpflein* 'крапелька' у пісні, в якій його зафіксовано, йдеться про сновидіння ліричного героя: *Draus sah ich Perlen rinnen und Tröpflein rosenrot...* [2, с. 104].

Іменник *Tröpflein* позначає не тільки крапельку, але й краплевидну перлину (*Perlen*). Тому можна припустити, що у даному випадку мається на увазі перлина рожевого кольору.

Кольоропозначення *rot* тричі уживається як означення до іменника *Gold* і позначає, таким чином, різновид золота з червоним відтінком.

3.1.3. Одним із найчастотніших кольоропозначень є прикметник *schwarz*. Головною семантичною групою, з якою *schwarz* вступає у синтагматичний зв'язок, є «людина»: її одяг (*Kleider*), назва людей за професією (*Brüder, Schornsteinfeger*) та частини обличчя (*Augen*).

Чорний колір (*schwarz*) – символ сажотрусів (*Schornsteinfeger*) з вище названої пісні з циклу «*Blumen und Farben*». Усі строфи в ній структуровані однаково: прикметник *schwarz* тричі сполучається з *Kleider* та чотири рази – з займенником *alles*. У словосполученні *schwarze Brüder schwarz* позначає колір одягу ченців (синекдоха): *Bald kommen nun die schwarzen Brüder und tragen mich zum Tor hinaus* [1, с. 101]. А у пісні «*Lob der Schönheit*» ченці зображуються зневажливо, вони розбещені як і інші люди: *Und alle schwarze Brüder, die leben so wie ich und du, / und alle schwarze Brüder, die leben so wie ich: / Sie legen sich in rausche nieder, stehen auf und zechen wieder; / und alle schwarze Brüder, die leben so wie ich* [1, с. 372]. З прикладу видно, що негативне ставлення до ченців підсилюється завдяки анафорі, що містить прикметник *schwarz*.

У значенні 'темний' лексема *schwarz* уживається на позначення кольору очей (*schwarze Augen*) та як характеристика ночі (*schwarze Nacht*).

3.1.4. Антиподом *schwarz* є, як відомо, лексема *weiß*. Вона позначає відтінок шкіри і символізує вроду жінки, поєднуючись з іменниками *Bauch, Brust, Knie, Stirn*. У вищезгаданій пісні про кохання «*Blumen und Farben*» лексема *weiß* пов'язана з професією пекаря. Це кольоропозначення може уживатися також як епітет до *Lilie* («флора»).

3.1.5. Підвищену частотність складного прикметника *schwarzbraun* можна пояснити тим, що діноюю особою одної з пісень є дівчина, назва якої супроводжується саме цим прикметником. Тому *braun* в цьому випадку виконує підлеглу функцію. Прикметник *schwarzbraun* уживається як загальна характеристика дівчини (*schwarzbraunes Mädchen* (10), *schwarzbraunes Mädlein, schwarzbraunes Mägdelein*), а також на позначення очей (*schwarzbraune Augen*). Аналогічну функцію виконує *braun* (*braune Äugelein* (2), *braunes Mägdelein*).

Окрім того, *schwarzbraun* передає забарвлення та одночасно – певний сорт пива (*schwarzbraunes Bier*) у шинку, де працює вищезгадана дівчина.

3.1.6. Питома вага інших кольоропозначень є значно нижчою в корпусі. Прикметник *bunt* пов'язаний із професією ганчірника (*Lumpensammler*) (пісня з циклу «*Blumen und Farben*»).

Лексема *blau* стає епітетом до таких іменників як *Blume* та *Himmel*. *Blaue Blume* має на увазі незабудку. Прикметник *gelb* уживається одноразово у поєднанні з квіткою *Lilie*, для якої білий колір є більш характерним (пор. *weiße Lilie*).

Кольоропозначення *blond* вперше експлікується саме у XIX ст. в одній із пісень про кохання на позначення забарвлення волосся дівчини. Раніше XIX ст. ця лексема не трапляється. Це можна пояснити тим, що руське волосся, (*blond*) у Середньовіччі йменувалося за допомогою позначень *gelb* та *fahl*. Лексема *blond* була

запозичена з французької мови приблизно в 1650 році, після чого її використання в лицарському епосі було забуто. У той час подібний відтінок волосся позначався як *falb* або *rötlich* [4, с. 10].

3.2. Деякі з аналізованих лексем не передають певного кольору, а більше стосуються світла (*hell, licht*), темряви (*dunkel, stockfinster, trübe*) та блиску (*golden*). Найбільшу кількість словосполучень утворює прикметник *hell* (8): як *hell* 'світлий' визначаються *Augen, Mond, Sterne*, натомість як *dunkel* 'темний' – ніч (*dunkle Nacht, stockfinstre Nacht, alles ist dunkel, alles ist trübe*) та небо (*der Himmel ist trübe*).

Прикметник *golden* передає золотавий відтінок у поєднанні з *Feder* та *Schrein*.

5. Висновки та перспективи дослідження. Аналіз текстового корпусу німецьких народних пісень XIX століття про кохання уможливило наступні висновки: найбільш уживаними кольоропозначеннями є прості прикметники, що належать до основних кольорів. Кольори-лідери цієї групи – *grün, rot, schwarz, weiß*, натомість лексема *grau* зовсім не уживається. *Grün* розглядається переважно як колір рослин, *rot* – троянд, вуст та щік, *schwarz* – одягу, *weiß* – шкіри.

У той же час спостерігається розширення системи кольоропозначень завдяки складним прикметникам, що більш виразно передають відтінки традиційних кольорів (пор. *blutigrot, rosenrot, schwarzbraun*). Окрім того, у піснях про кохання вживається низка лексем на позначення світла та темряви.

Основними модифікаторами вищезазначених позначень кольору стають іменники із семантичних груп «людина»: «одяг», «частини тіла» та «флора». Велику роль під час розподілу кольоропозначень за цими групами відіграє гендерний аспект. Так, основні позначення кольору *braun, rot, weiß* при зображенні частин тіла стосуються тільки жінок, а на позначення зовнішності чоловіків не уживаються зовсім. При цьому контекстуально всі кольори мають у піснях про кохання позитивне забарвлення і символізують вроду.

Слід також зазначити, що однакові денотати можуть супроводжуватися різними епітетами-кольоропозначеннями, які в деяких випадках стають синонімами (*dunkle, schwarze, stockfinstre Nacht; rote, blutigrote Rose; roter, rosiger Mund*) або підкреслюють можливість існування паралельних форм. Так, колір очей (*Augen*) варіюється від *hell, braun* до *schwarzbraun*, лілея (*Lilie*) може бути білого (*weiß*), або жовтого (*gelb*), а прикметники *blau, trübe* виступають як антоніми у поєднанні з іменником *Himmel*.

У подальшому за запропонованою схемою можуть бути розглянуті також кольоропозначення, що репрезентують іменники та дієслова на матеріалі німецьких народних пісень XIX ст. про кохання.

Джерела і література

1. Deutsche Volkslieder: Texte und Melodien / Hrsg. von Lutz Röhrich ... –Bd. 1 Lieder aus dem Volksleben. Brauch, Arbeit, Liebe, Geselligkeit – 1. Auflage – Düsseldorf: Schwann, 1967. – 583 S.
2. Deutsche Volkslieder. 168 Volkslieder und volkstümliche Lieder. –Stuttgart: Philipp Reclam, 1998. – 264 S.
3. Grimm J., Grimm W. Deutsches Wörterbuch: In 33 Bd-n. – Nachdruck der Erstausgabe 1854. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1991. – Bd. 14. – 2684 S.
4. Koch W. Farbnamen // Muttersprache. – 1959. – H. 59. – S. 9-14.
5. Overath A. Das andere Blau: zur Poetik einer Farbe im modernen Gedicht. – Stuttgart: Metzler, 1987. – 233 S.
6. Späth K. Untersuchung zur Verwendung der Farben in der modernen Lyrik. Tübingen: Eberhard-Karls-Universität, 1971. – 159 S.
7. Steiner J. Die Farben in der Lyrik von George bis Trakl // Rilke: Essays zu Leben und Werk. – Karlsruhe: von Loeper, 1986. – S. 86-105.

Устінова Т. А.

ВИРАЖЕННЯ ІДЕЙ ФЕМІНІЗМУ В ТВОРЧОСТІ Е. М. ФОРСТЕРА (РОМАНИ «ГОВАРДЗ ЕНД» ТА «КІМНАТА З ВИДОМ»)

Позиція Е. М. Форстера завжди була проблемою для літературознавців в літературній історії XX століття. Його часто визнають модерністським письменником, з місцем у пантеоні поряд з Генрі Джеймсом, Джозефом Конрадом, Джеймсом Джойсом, Вірджинією Вулф, Д. Г. Лоренсом; часто, але не одногосно: чи він не є «реалістом», продовжувачем традицій? За формою твори Форстера мало мають спільного зі згаданими письменниками. Д. Лодж передусім підкреслює протест проти форми роману XIX століття, що висловлювали ці автори, і відмічає, що, на відміну від модерністів, у яких, зазвичай, сюжет не коментується голосом автора, Форстер розповідає в хронологічному порядку, ніби для розваги, часто втручається з коментарем дії голосом автора й швидко перескакує з розгляду одного героя до іншого, тобто, веде оповідь як письменник XIX століття [13, с. 155].

М. Едвардс ставить Форстера, з притаманними йому коливаннями між традиційним і сучасним, в один ряд з Джозефом Конрадом, Д. Г. Лоренсом і Джеймсом Джойсом, але, на погляд критика, тяга останніх до новацій більш визначена у порівнянні з Форстером, його романи здаються менш експериментальними ніж їхні [2, с. 179-180].

Проте, багато західних критиків відносять Форстера до модерністських письменників, вбачаючи в його оповіданнях і романах прояв фемінізму, який гарвардський історик літератури А. Фаулер вважає типовим для модернізму [6, с. 287].

Так, Б. Фінкелстайн вважає Форстера феміністичним письменником, на її погляд, у романі «Найдовша подорож» Форстер «каже нам ставитись як до простих жінок, так і до леді, незалежно від класу так, як до людей» [3, с. 39]. Головну героїню роману «Говардз Енд» Маргарет Шлегель ця дослідниця називає «безсумнівно феміністкою» [3, с. 105]. Промову Маргарет до чоловіка К. Грандсен описувала як «один з найкращих прикладів фемінізму, які були написані в еру суфражизму» [16, с. 35]. В. Стоун наводить слова Маргарет «Я впевнена, якщо матері різних націй могли б зібратися, більше не було б війн» як підтвердження того, що вона висловлює феміністичну політичну ідею [19, с. 238].

М. Пейдж, погоджуючись з цим твердженням, втім, зауважує, що романи інших письменників, написані в цей час, підіймають питання положення жінки в суспільстві набагато гостріше, ніж у «Говардз Енд»: «Моя блискауча кар'єра» («My Brilliant Career», 1901) Стелли Майлс Франклін, «Анна-Вероніка» («Ann Veronica», 1909) Г. Веллза, такі героїні, як Енн Уайтфілд у «Людині і Сверхлюдині» («Man and Superman», 1901-03) та Віві у